

Exploring the Belgian Cooperative Economy (2005-2015) - Report 2017

Inleiding

De coöperatie wordt vandaag vaak voorgesteld als een bedrijfsmodel om te ontdekken of te herontdekken, vooral nu de wereldwijde financiële en economische crisis ons ertoe noopt de dominante economische modellen in vraag te stellen.

Om dit type onderneming beter bekend te maken, belicht deze publicatie de belangrijkste statistische gegevens die beschikbaar zijn over de coöperatieve sector in België.

De gegevens beslaan de periode 2005-2015 en zijn afkomstig van het 'Observatoire de l'Economie Sociale' beheerd door het platform Concertes (<http://www.observatoire-es.be>). Dit observatorium verzamelt gegevens van de Kruispuntbank van Ondernemingen, de RSZ, de Nationale Bank van België en de FOD Economie.

De coöperatie is een personen-vennootschap: ze verenigt binnen een onderneming die personen die er tegelijk de eigenaars-vennoten en de gebruikers van willen zijn. De coöperatie is dus niet gericht op het maximaliseren van winst om die dan te herverdelen onder haar aandeelhouders, maar wil optimaal inspelen op de gemeenschappelijke behoeften van haar vennoten en/of haar gemeenschap.

Wat zijn coöperaties en waarom zijn ze interessant?

Inhoudstafel

- **Wat zijn coöperaties en waarom zijn ze interessant?** p. 1
- **Hoe een coöperatie (h)erkennen in België?** p. 2
- **Aantal coöperatieve vennootschappen** p. 4
- **Economisch gewicht van coöperatieve vennootschappen** p. 5
- **Activiteiten van coöperatieve vennootschappen** p. 8
- **Coöperatieve vennootschappen erkend voor de NRC** p. 9
- **Besluit** p. 15
- **Meer informatie** p. 15

Internationale Coöperatieve Alliantie (ICA)

Op internationaal vlak definiëren we een coöperatie als volgt: 'Een autonome organisatie van personen die zich vrijwillig verenigen om hun gemeenschappelijke economische, sociale en culturele behoeften en ambities te behartigen door middel van een onderneming waarvan ze samen eigenaar zijn en die ze democratisch controleren.' (Internationale Coöperatieve Alliantie) Met onder meer de principes die de coöperatie van Rochdale bezielde als inspiratie, bepaalt de Internationale Coöperatieve Alliantie (ICA) zeven basisprincipes die elke coöperatie idealiter gebruikt als kompas:

1. Vrijwillig en open lidmaatschap
2. Democratische controle door de leden
3. Economische participatie door de leden
4. Autonomie en onafhankelijkheid
5. Onderwijs, vorming en informatieverstrekking
6. Samenwerking tussen coöperaties
7. Aandacht voor de gemeenschap

De ICA onderstreept ook dat coöperaties gebaseerd zijn op een aantal gemeenschappelijke waarden zoals wederzijdse hulp, verantwoordelijkheid, democratie, gelijkheid, rechtvaardigheid en solidariteit.

De Belgian Cooperative Monitor is het resultaat van een samenwerking tussen Cera en Febecoop, twee Belgische organisaties die het coöperatieve ondernemingsmodel promoten en ondersteunen. Deze publicatie kwam er dankzij het 'Kenniscentrum voor Coöperatief Ondernemen' (KU Leuven), de Cera Leerstoel 'Sociaal en Coöperatief Ondernemerschap' (Universiteit van Luik) en het 'Observatorium van de Sociale Economie' beheerd door het platform ConcertES die de gegevens gebruikten van de Kruispuntbank voor Ondernemingen, de Nationale Bank van België, de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid, de FOD Economie, de Nationale Raad voor de Coöperatie.

Gelieve te citeren als: *Dufays, F., & Mertens, S. (2017). Belgian Cooperative Monitor. Leuven, Brussel: Cera-Febecoop.*

Deze publicatie vind je ook op www.cera.coop en www.febecoop.be

Gezien de economische, sociale en ecologische uitdagingen waartoe een economisch systeem, dat enkel gebaseerd is op kapitalistische en publieke bedrijven, lijkt te leiden, is de coöperatie een alternatief om te verkennen. Zowel economen die de neoklassieke theorieën in vraag stellen als managers die bekommerd zijn om zakelijke ethiek, onderstrepen dan ook dat de ontwikkeling van het coöperatieve model van belang is voor de maatschappij in het algemeen. Daar zijn twee redenen voor.

Eenzijds zijn de gebruikers zelf eigenaar van de onderneming. Daarom zijn coöperaties een zeer concrete oplossing om de gebruikelijke belangenconflicten te overstijgen die meestal ontstaan tussen de kapitaalbrengers en de andere stakeholders van de onderneming (werknemers, leveranciers, consumenten, burgermaatschappij). Zo ontstaan coöperaties vaak als een reactie op fenomenen als marktmacht of gebrek aan transparantie bij de verspreiding van informatie.

Voorbeelden:

Consumentencoöperaties worden opgericht om de rechten en behoeften van consumenten in een monopoliesituatie te verdedigen (bv. in de energiesector) of om consumenten toegang te garanderen tot goederen en diensten waarvan ze de kwaliteit en de prijs kunnen controleren (bv. in de sector van de persoonsgebonden dienstverlening). In een ondernemingscoöperatie slaan producenten de handen in elkaar om een kwaliteitslabel te bepalen, meer transparantie te bieden of een landbouwketen te valoriseren, zoals deze van fruit en groenten. Werkerscoöperaties ontstaan dan weer omdat de werknemers hun professionele lot en hun productiemiddelen opnieuw in eigen handen willen nemen, wars van elke strategie tot decentralisatie die bepaald wordt door verre beslissingscentra. Ook spaarders die willen weten waar hun spaargeld precies naartoe gaat, kunnen aandelen kopen van een coöperatie die zich bezighoudt met het financieren van projecten, om zeker te zijn dat die aansluiten bij hun waarden.

Anderzijds situeert het coöperatieve model zich meestal in een lokale context, stimuleert het de ontwikkeling van een gemeenschap en schept het een klimaat van

vertrouwen tussen mensen. Daardoor kunnen burgers concrete economische keuzes maken voor hun gemeenschap. Individuen (producenten, werknemers, consumenten, enz.) die veel belang hechten aan gemeenschappelijke waarden, kunnen zich dan beter groeperen en samen eigenaar worden van een onderneming die waakt over de sociale en milieuaspecten van hun activiteiten. Zo kunnen ze zelf hun ethische keuzes maken en er samen voor zorgen dat ze gerespecteerd worden.

Voorbeeld: In burgercoöperaties in de energie- en voedingssector stellen de vennoten betere alternatieven voor met een positieve invloed op de gemeenschap.

Hoe een coöperatie (h)erkennen in België?

In sommige landen, zoals Portugal en Noorwegen, hebben coöperaties een goed gedefinieerd wettelijk statuut waarbij de principes van de Internationale Coöperatieve Alliantie (ICA) verankerd zijn (Cracogna et al., 2013). In België zijn de zaken een stuk complexer. Het wetboek van vennootschappen bepaalt dat ondernemingen de rechtsvorm van een coöperatieve vennootschap kunnen aannemen. Daarvoor moeten er kapitaal en een variabel aantal leden zijn. Maar het vereist geen toepassing van de internationale coöperatieve principes. Er wordt bijvoorbeeld nergens verwezen naar het nochtans zo kenmerkende principe van de democratische controle in zijn zuiverste vorm: 'een persoon, een stem'.

Om dit gebrek aan formele erkenning van de ICA-principes in de algemene wetgeving op te vangen, werd in 1955 een Nationale Raad voor de Coöperatie

(NRC) opgericht binnen de FOD Economie. De NRC is belast met de promotie van de coöperatieve principes, en doet onder meer aanbevelingen over de wetgeving in verband met de coöperaties of door een erkenning te verlenen aan vennootschappen die dit aanvragen en aan bepaalde criteria voldoen. Het gaat meer bepaald om: vrijwillige toetreding, gelijkheid van rechten en plichten van de aandelen per waardecategorie (met een maximum van 10% stemrecht per lid van de Algemene Vergadering om democratische controle te waarborgen), aanstelling van de Raad van Bestuur door de Algemene Vergadering, beperking van het dividend (beperkt tot maximaal 6% van de kapitaalbreng), onbezoldigde uitoefening van het beheersmandaat (behalve voor voorziene afwijkingen) en de mogelijkheid om een coöperatief restorno te verlenen aan de leden om aan hun behoeften te voldoen of om een ander soort economisch of sociaal voordeel te verschaffen. Erkende coöperatieve vennootschappen kunnen rekenen op een specifiek fiscaal en sociaal stelsel. Onder bepaalde voorwaarden moeten erkende coöperaties geen prospectus opstellen bij de uitgifte van aandelen en genieten ze een uitgebreidere toepassing van de belastingvermindering voor vennootschappen. Verder wordt een deel van de dividenden voor natuurlijke personen vrijgesteld van belasting (190 euro per vennoot voor aanslagjaar 2017).¹

Om een oplossing te vinden voor de beperkingen die verenigingen zonder winstoogmerk ervaren voor hun commerciële activiteiten, bood de Belgische wetgever in 1995 de mogelijkheid aan commerciële ondernemingen om de rechtsmodaliteit 'met sociaal oogmerk' te gebruiken. Deze worden dan een 'vennootschap met sociaal

1 Alle criteria voor de erkenning en de bijbehorende voordelen worden in detail toegelicht op de website van de FOD Economie: http://economie.fgov.be/nl/ondernemingen/leven_onderneming/oprichting/structuur/vennootschapsvormen/Coöperatieve_vennootschappen/Erkenning/#.WfyTIGjWzIU

Belgian Cooperative Monitor

oogmerk' (VSO). Om hiervan gebruik te maken moeten de statuten van de onderneming de bedoeling van het sociale oogmerk en de manier waarop de winst wordt toegekend (winstverdeling beperkt tot 6%) duidelijk beschrijven en moet de onderneming een specifiek jaarverslag opstellen over dit sociale oogmerk. Verder moeten werknemers, ten laatste nadat ze een jaar in dienst zijn, de kans krijgen om aandelen te verwerven in de VSO en is het stemgewicht in de Algemene Vergadering voor elke aandeelhouder beperkt tot 10%. Hoewel alle wettelijke ondernemingsvormen het label VSO kunnen aannemen, voorziet de Belgische wetgever een specifieke stimulans voor coöperaties met beperkte aansprakelijkheid. Het wettelijk vereiste minimumkapitaal bij oprichting bedraagt 6150 euro, waarvan minimaal 2500 euro volgestort. Die keuze om coöperatieve VSO's te steunen, wordt weerspiegeld in de coöperatieve principes die ook gelden als criteria voor het VSO-label. Bepaalde VSO-criteria zijn trouwens grotendeels gelijk aan de erkenningscriteria van de NRC.

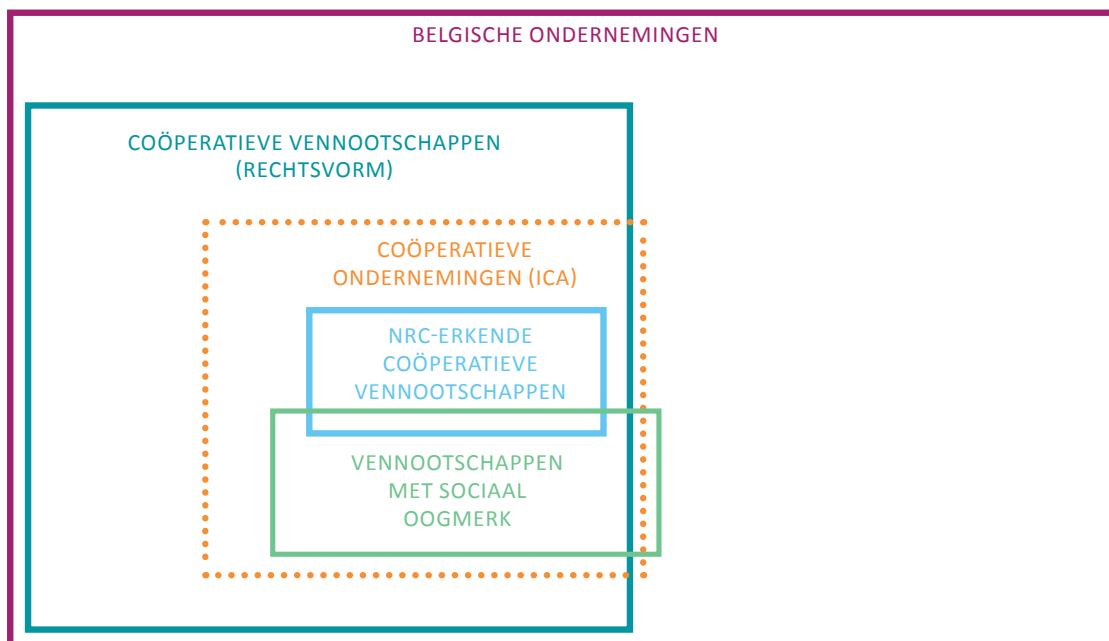
Rekening houdend met die criteria kunnen vele coöperaties met sociaal oogmerk, net als NRC-erkende coöperaties, gelijkgesteld worden met coöperaties zoals de ICA die definieert.

Bijgevolg is het moeilijk om de exacte aantallen van de Belgische coöperaties te bepalen. Wanneer we onze telling baseren op de rechtsvorm en alle coöperatieve vennootschappen meetellen (zie de figuur hieronder), dan overwaarderen we het aantal coöperaties conform de ICA-definitie. Omgekeerd onderwaarderen we het totale aantal als we enkel de NRC-erkende coöperaties tellen, omdat we dan enkel rekening houden met die coöperaties die op de hoogte zijn van het bestaan van de NRC-erkenning en die de nodige stappen hebben ondernomen om deze te krijgen. Of omwille van technische redenen niet in aanmerking komen voor NRC-erkenning. Dat laat ongetwijfeld heel wat andere coöperaties onderbelicht. Om dit probleem te omzeilen, presenteren we cijfers voor beide invalshoeken: alle ondernemingen met de coöperatieve rechtsvorm,

NRC-erkende coöperaties en coöperaties met sociaal oogmerk (VSO's). Zo kunnen we het best de volledige dynamiek die aan de gang is vatten.

Let wel: het Wetboek van vennootschappen wordt momenteel herzien. De coöperatieve rechtsvorm kan dus een restrictievere vorm krijgen tijdens het schrijven van deze publicatie. Die herziening zou een kans kunnen zijn om de situatie van de coöperaties in België te verduidelijken door rechtsvorm en overeenstemming met de coöperatieve principes te laten samenvallen. Dat zou ook de legitimiteit van het coöperatieve model bevorderen en grondig onderzoek mogelijk te maken op basis van meer betrouwbare statistieken. Zo ontstaat een beter inzicht in de toegevoegde waarde van coöperaties voor de economie, de maatschappij en de vennoten van de coöperatie, en wordt meteen een antwoord geboden op de bekommernissen van internationale organisaties zoals de IAO, de Verenigde Naties en de EU.

Coöperatieve ondernemingen in België

Opmerking: De grootte van de rechthoeken is niet representatief voor het aantal van de verschillende ondernemingen. Deze illustratie is enkel bedoeld om aan te tonen hoe ingewikkeld het is om de populatie van coöperaties in België te beoordelen.

Belgian Cooperative Monitor

Aantal coöperatieve vennootschappen

Evolutie van het aantal coöperatieve vennootschappen in België (per regio / 2005-2015)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Wallonië buiten de Duitstalige Gemeenschap	10.857	10.660	10.676	10.579	10.456	10.360	10.191	10.044	9.898	9.601	9.494
Duitstalige Gemeenschap	165	166	165	167	165	163	155	154	155	149	147
Wallonië	11.022	10.826	10.841	10.746	10.621	10.523	10.346	10.198	10.053	9.750	9.641
Vlaanderen	9.293	9.140	9.171	9.093	9.015	8.947	8.868	8.752	8.655	8.400	8.402
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	7.762	7.680	7.712	7.665	7.654	7.651	7.590	7.553	7.513	7.406	7.361
België	28.088	27.657	27.735	27.515	27.300	27.131	26.808	26.506	26.223	25.557	25.405

Cera en Febecoop (2017). Belgian Cooperative Monitor

Bron: KBO, gegevens verwerkt door ConcertES

Opmerking: Bepaalde oude coöperatieve vennootschappen zijn niet opgenomen in de KBO. Dit verklaart waarom het totaal aantal Belgische coöperatieve vennootschappen hoger ligt dan de som van deze van de regio's.

Op 31 december 2015 waren er in België 25.405 actieve coöperatieve vennootschappen in normale wettelijke toestand². Ondanks een relatief enthousiasme in de media voor coöperaties en ondanks de promotie door de coöperatieve beweging tijdens het 'Internationaal

Jaar van de Coöperaties' (georganiseerd onder de vlag van de VN in 2012), daalde het aantal coöperatieve vennootschappen het voorbije decennium met 9,6%, dus ongeveer 1% per jaar. De geografische verspreiding van de coöperatieve vennootschappen op

regionaal vlak blijft het voorbije decennium stabiel, met 38% met hoofdzetel in Wallonië in 2015, tegenover 33% in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en 29% in Vlaanderen.

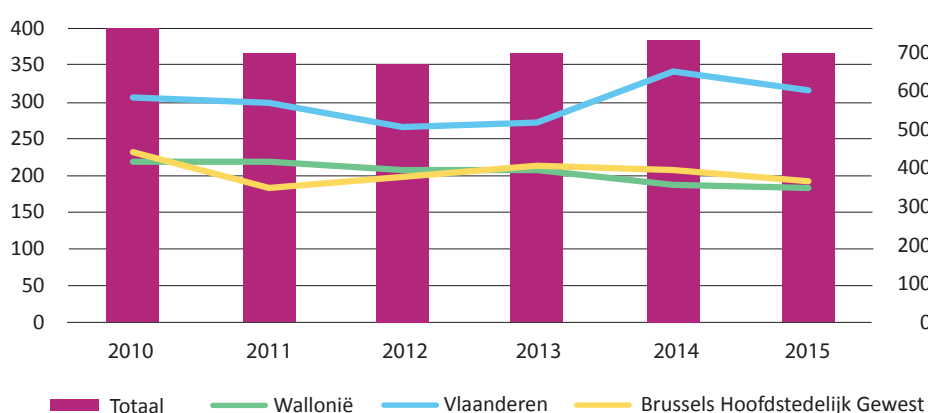
² Onze studie behandelt enkel de 25.405 coöperatieve vennootschappen die zich in een 'normale juridische toestand' bevinden. Onder 'abnormale toestand' wordt bv. verstaan een onderneming in faillissement, in fusie door overname, in juridische ontbinding of in sluiting van vereffening. Zulke ondernemingen worden vaak verscheidene jaren in de administratieve databanken bewaard.

Aantal oprichtingen van coöperatieve vennootschappen in België, per regio (2010-2015)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Wallonië	221	220	202	213	186	183
Vlaanderen	306	295	267	272	341	319
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	231	181	198	210	205	193
Totaal	758	696	667	695	732	695

Cera en Febecoop (2017). Belgian Cooperative Monitor

Bron: KBO, gegevens verwerkt door ConcertES

De vermindering van het absolute aantal coöperatieve vennootschappen moeten we toetsen aan het aantal oprichtingen van vennootschappen in de Belgische economie. Elk jaar zijn ongeveer 2% van de nieuwe vennootschappen in België coöperatieve vennootschappen. Dat betekent dat op de 36.707 ondernemingen opgericht in 2015, er 695 de rechtsvorm van de coöperatieve vennootschap kozen. In Vlaanderen zijn er systematisch meer oprichtingen van coöperatieve vennootschappen (tussen 39% en 47% afhankelijk van het jaar). Dat verklaart deels de kleinere daling van het aantal coöperatieve vennootschappen in deze regio.

We merken op dat nieuwe coöperatieve vennootschappen zeer standvastig zijn: zowat 80% van

de coöperatieve vennootschappen opgericht in 2010, zijn nog steeds actief in 2015. Dat cijfer is bijzonder hoog vergeleken met de overlevingsgraad van kmo's, die in 2016 slechts 68,7% bedroeg (Bron: Startersatlas 2017, Graydon, UNIZO, UCM).

Economisch gewicht van coöperatieve vennootschappen

Het economische gewicht van coöperatieve vennootschappen kan aan de hand van verschillende variabelen bepaald worden. Idealiter zou het vanuit macro-economisch perspectief interessant zijn om hun toegevoegde waarde te beoordelen, dit is hun bijdrage tot het bruto binnenlands product. Bij gebrek hieraan gebruiken we de beschikbare gegevens over de

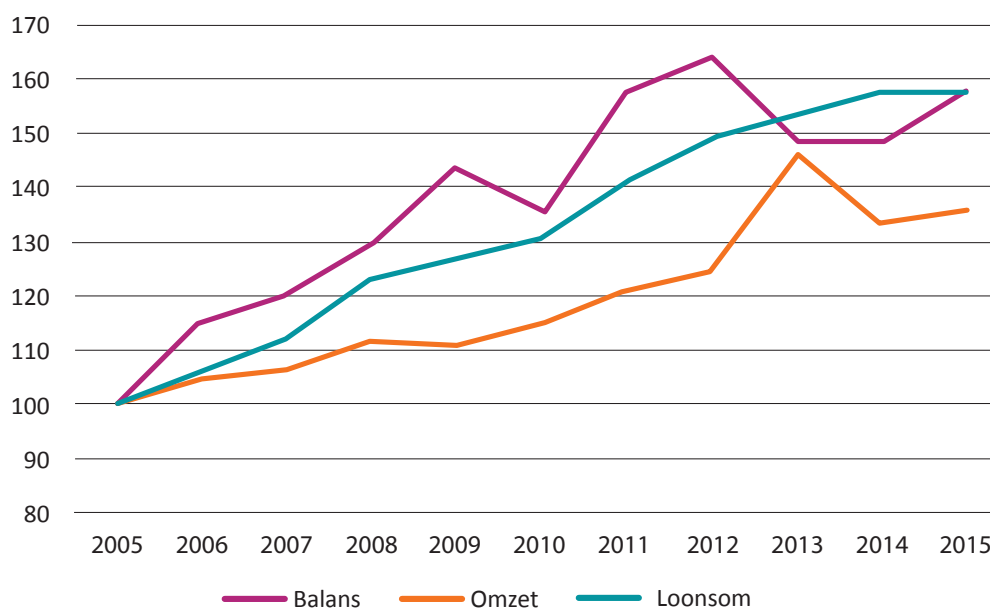
loonsom die ze vertegenwoordigen. We bieden ook informatie over hun balans en hun omzetcijfer. Zo bedraagt de loonsom gedragen door coöperatieve vennootschappen in 2015 zowat 6 miljard euro. Dat vertegenwoordigt 2,9% van de totale loonsom gestort door alle werkgevers in België. Dit percentage geeft een indicatie van de bijdrage die coöperatieve vennootschappen leveren aan het bruto binnenlands product. De balans voor alle coöperatieve vennootschappen bedraagt meer dan 161 miljard euro, terwijl de totale omzet van al die ondernemingen samen meer dan 22 miljard is. Die drie macro-economische grootheden gaan constant de hoogte in sinds 2005, zoals blijkt uit de grafiek (p. 6). In tien jaar tijd is de loonsom (in lopende prijzen) met 58% gestegen.

Belgian Cooperative Monitor

Evolutie van het economische gewicht van coöperatieve vennootschappen in België (2005-2015), balanstotaal, omzet, loonsom (in euro)

	Balanstotaal	Omzet	Loonsom
2005	101.904.958.743	16.582.741.529	3.736.905.375
2006	117.091.496.659	17.342.281.929	3.984.717.483
2007	122.538.077.747	17.631.494.339	4.184.944.156
2008	132.269.304.132	18.522.338.836	4.580.380.101
2009	146.255.462.622	18.375.597.341	4.727.232.707
2010	137.886.382.224	19.008.947.763	4.877.605.961
2011	160.774.218.439	20.084.517.015	5.260.330.132
2012	166.977.028.525	20.686.622.989	5.568.499.499
2013	151.302.658.233	24.285.036.327	5.706.590.438
2014	151.778.858.523	22.106.334.431	5.875.253.772
2015	161.238.749.623	22.484.703.498	5.899.847.079

Cera en Febecoop (2017). Belgian Cooperative Monitor
Bron: NBB, gegevens verwerkt door ConcertES

Opmerking: 2005 = 100

Bij de 25.405 coöperatieve vennootschappen zijn er 4728 werkgevers (of ongeveer 1 op 5) in 2015. De meeste zijn micro-

ondernemingen: 60% stelt minder dan 5 werknemers te werk, terwijl 17% tussen de 5 en 9 werknemers aan werk helpt. Vergelijken met

alle werkgevers in België, blijken de coöperatieve ondernemingen gemiddeld iets groter te zijn in omvang, zoals de grafiek (p. 7) aangeeft.

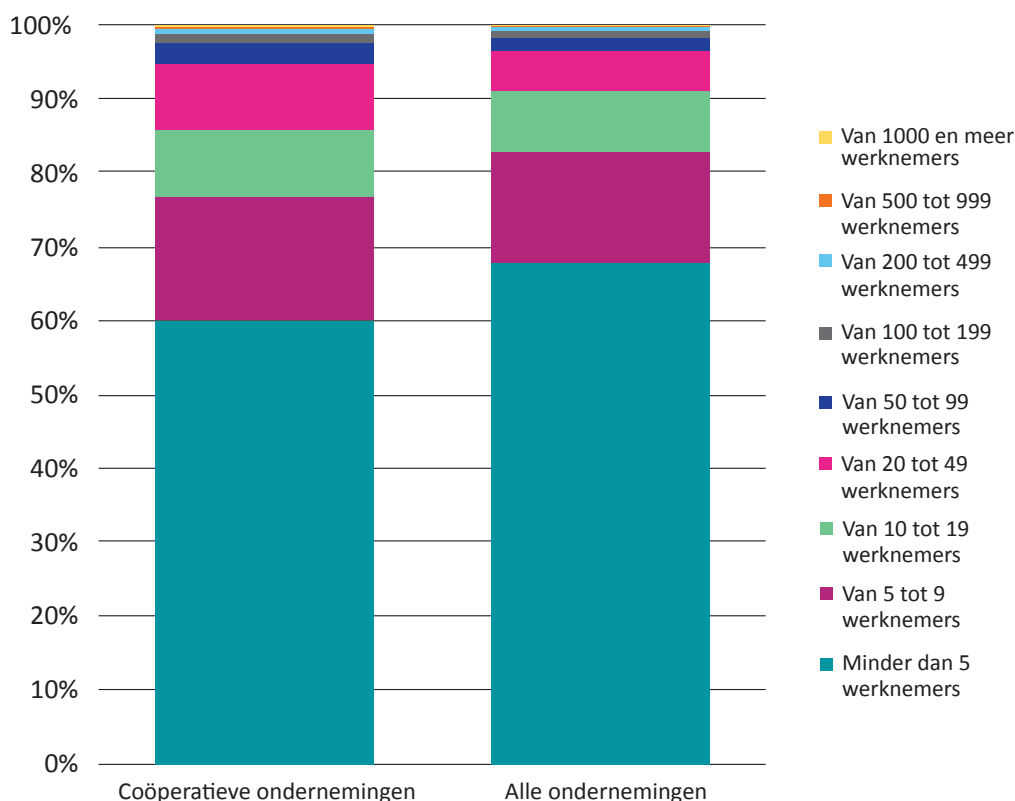
Belgian Cooperative Monitor

Verdeling van de coöperatieve werkgevers en van alle werkgevers volgens personeelsklasse (2015)

	Coöperatieve ondernemingen	Alle ondernemingen
Minder dan 5 werknemers	2825	147.746
Van 5 tot 9 werknemers	803	32.653
Van 10 tot 19 werknemers	430	18.327
Van 20 tot 49 werknemers	424	12.197
Van 50 tot 99 werknemers	134	3.665
Van 100 tot 199 werknemers	56	1.846
Van 200 tot 499 werknemers	31	1.111
Van 500 tot 999 werknemers	15	378
Van 1000 en meer	10	297
Algemeen totaal	4.728	218.220

Cera en Febecoop (2017). Belgian Cooperative Monitor

Bron: RSZ, gegevens verwerkt door ConcertES

De analyse van werknemersaantallen sinds 2010 toont een licht concentratiefenomeen. Zo is het aantal kleine coöperatieve werkgevers met 17% gedaald over

een periode van 5 jaar (van 2010 tot 2015) tegenover een totale vermindering van coöperatieve werkgevers van 12%. Omgekeerd noteren we een

toename van het aantal coöperatieve vennootschappen met meer dan 100 werknemers over dezelfde periode.

Activiteiten van coöperatieve vennootschappen

Verdeling van coöperatieve werkgevers per NACE (2010-2015)

	2010	2015
<i>Primaire sector (landbouw, bosbouw en visserij)</i>	109	124
<i>Secundaire sector</i>	739	604
Industrie	258	195
Bouw	448	374
<i>Tertiaire sector</i>	3.781	3.663
Groot- en detailhandel	1.025	889
Transport	145	152
Horeca	455	422
Informatie en communicatie	137	151
Bank- en verzekeringsactiviteiten	430	387
Vastgoed	288	291
Vrije beroepen, wetenschappelijke en technische activiteiten	833	899
Administratieve en ondersteunende activiteiten	337	322
<i>Quartaire sector</i>	415	337
Gezondheidssector en sociale dienstverlening	282	225
Artistieke, culturele en recreatieve sector	74	89
Totaal	5.044	4.728

Cera en Febecoop (2017). Belgian Cooperative Monitor

Bron: RSZ, gegevens verwerkt door ConcertES voor 2015 en Van Opstal (2012) voor 2010

Opmerking: niet alle indelingen van de NACE-BEL codes zijn hier opgenomen, daarom is de som van de subsectoren lager dan de som van de vier grote (primair, secundair, tertiair en quartair).

Coöperatieve werkgevers zijn actief in tal van sectoren, met een sterkere aanwezigheid in de tertiaire sector (77% in 2015), vooral in vrije beroepen (19%) en handel (19%). Op 5 jaar tijd is de aard van de activiteiten uitgeoefend door coöperatieve vennootschappen niet fundamenteel veranderd. We noteren wel fikse dalingen in de industrie en de handel

en, wat verrassender is, in de gezondheidssector en de sector van de sociale dienstverlening. Omgekeerd merken we een stijgende trend in de primaire sector, in informatie en communicatie en in de artistieke sector. Coöperatieve bedrijven blijken zich dus vooral te concentreren in de traditionele sectoren (landbouw), waar ze ook meer personeel aanwerven. Ze

investeren ook in nieuwe domeinen die traditioneel verbonden zijn met een non-profit verenigingsvorm. Zo brengen ze misschien een paradigmawissel teweeg in de manier waarop die activiteiten gefinancierd worden door meer te werken met commerciële middelen.

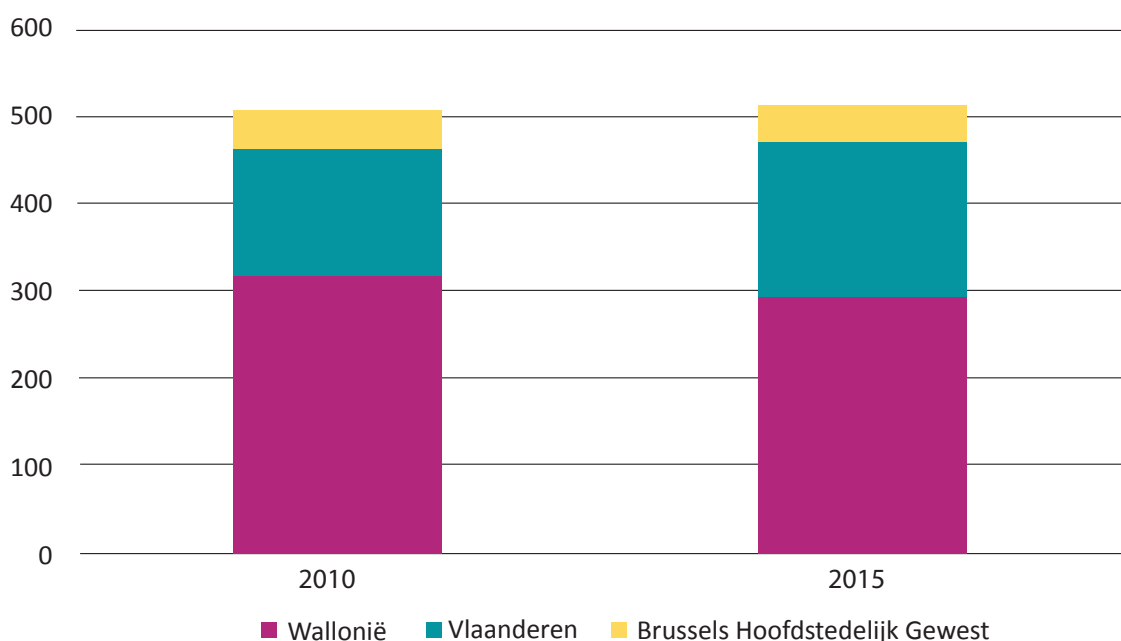
Belgian Cooperative Monitor

Coöperaties erkend voor de NRC

Verdeling van het aantal coöperaties erkend voor de NRC per regio (2010-2015)

	2010	2015
Wallonië buiten de Duitstalige Gemeenschap	314	293
Duitstalige Gemeenschap	4	2
Wallonië	318	295
Vlaanderen	145	176
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	44	42
België	507	513

Cera en Febecoop (2017). Belgian Cooperative Monitor
Bron: FOD economie, gegevens verwerkt door ConcertES

Slechts een minderheid van de coöperatieve vennootschappen is echt geïnteresseerd in een erkenning van de NRC, aangezien er eind 2015 slechts 513 erkende coöperaties zijn. Dat cijfer ligt wel 5% hoger in vergelijking met 2010. Bovendien stijgt het aantal spectaculairder in 2016 en later. Het aantal erkende coöperaties is hoger in Wallonië dan in de andere regio's: ongeveer 3% van de coöperatieve

vennootschappen heeft er een NRC-erkenning. De groei van het aantal erkende coöperaties tussen 2010 en 2015 ligt hoger in Vlaanderen dan in de andere regio's, omdat in 2014 en 2015 uitzonderlijk veel nieuwe erkenningen zijn verleend (respectievelijk 20 en 19 nieuwe erkende coöperaties). Hiermee klimt het aantal Vlaamse coöperatieve vennootschappen met een NRC-erkenning net boven 2%. De cijfers

voor Wallonië en Brussel-Hoofdstad lopen licht terug tussen 2010 en 2015 omwille van het lage aantal nieuwe erkenningen in 2014. Maar het jaar 2016 belooft een sterk herstel in beide regio's met een hoeveelheid erkenningen die een stuk boven het gemiddelde ligt (respectievelijk 21 en 9 nieuwe NRC-erkenningen).

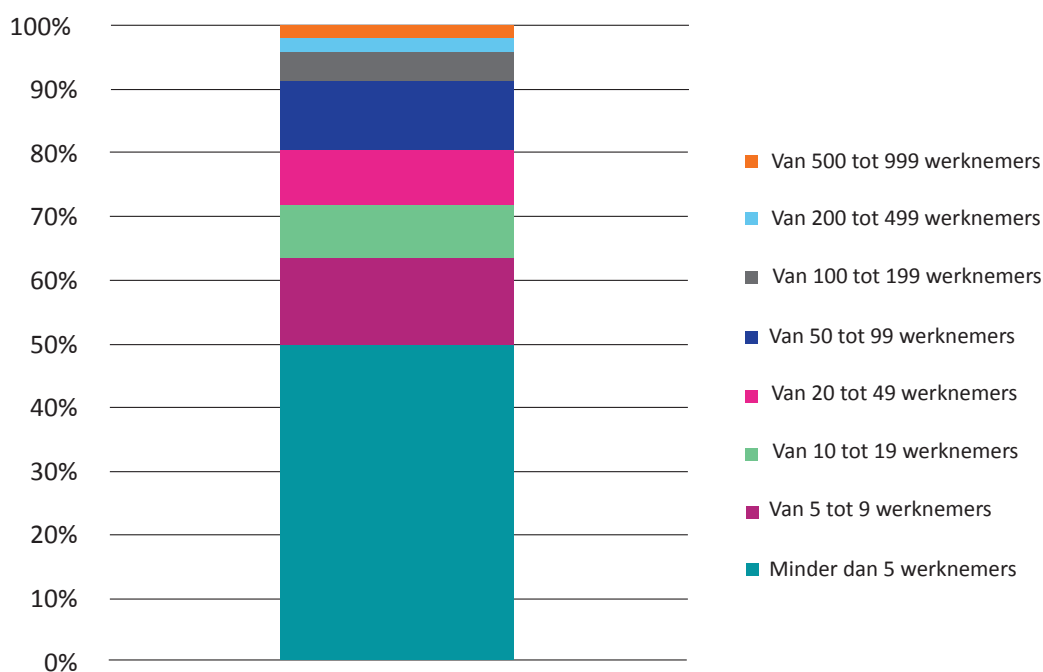
Belgian Cooperative Monitor

Werkgelegenheid in NRC-erkende coöperaties

Verdeling van de NRC-erkende coöperatieve werkgevers per beroepscategorie (2015)

	2015
Minder dan 5 werknemers	88
Van 5 tot 9 werknemers	24
Van 10 tot 19 werknemers	14
Van 20 tot 49 werknemers	16
Van 50 tot 99 werknemers	19
Van 100 tot 199 werknemers	8
Van 200 tot 499 werknemers	4
Van 500 tot 999 werknemers	3
Totaal	176

Cera en Febecoop (2017). Belgian Cooperative Monitor
Bron: RSZ, gegevens verwerkt door ConcertES

Eén NRC-erkende coöperatie op drie is geregistreerd als werkgever bij de RSZ, dat maakt 176 coöperaties in 2015. Globaal gesproken bedraagt de werkgelegenheid binnen die coöperaties meer dan 7000 werkposten, wat overeenstemt met meer dan 5500 VTE's.

De meeste NRC-erkende coöperatieve werkgevers zijn micro-

ondernemingen, aangezien zowat 50% minder dan 5 medewerkers tewerkstelt. Wanneer we NRC-erkende coöperaties vergelijken met coöperatieve vennootschappen in het algemeen, kunnen we een paar opvallende vaststellingen doen: NRC-erkende coöperaties stellen op grotere schaal te werk, en hoe meer werknemers de coöperatieve vennootschappen

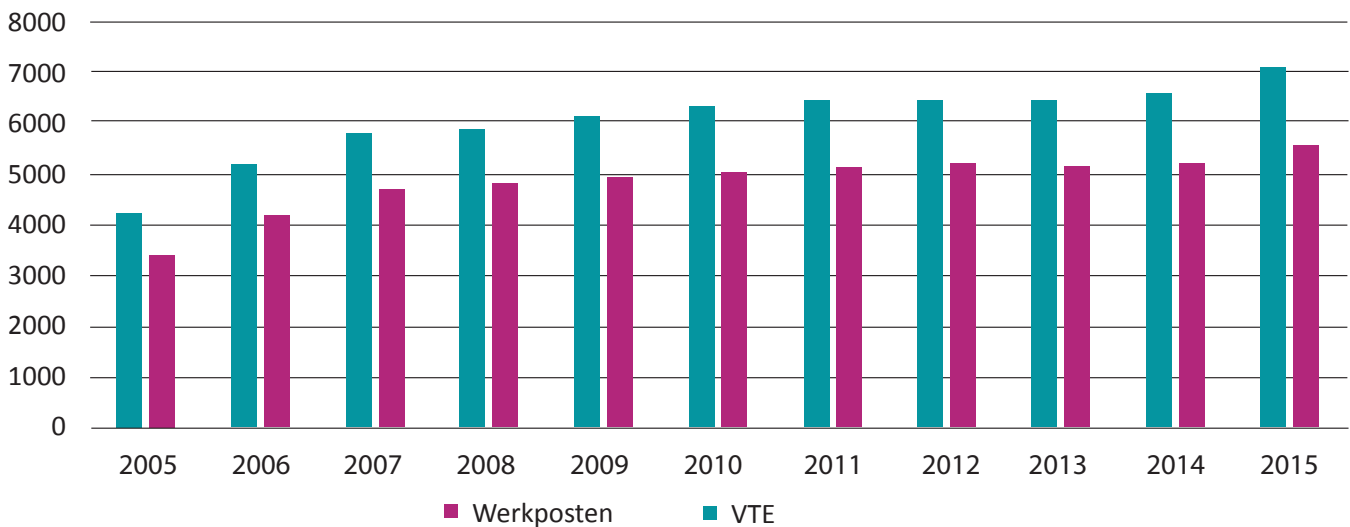
tewerkstellen, hoe groter de kans dat ze een NRC-erkenning hebben. Zo heeft tussen 3 en 4% van de coöperatieve vennootschappen met minder dan 50 werknemers een erkenning. Boven 50 werknemers is ongeveer 13% van de coöperatieve vennootschappen erkend door de NRC.

Belgian Cooperative Monitor

Evolutie van de tewerkstelling bij NRC-erkende coöperatieve werkgevers (2005-2015)

	Werkposten	VTE
2005	4.204	3.395,24
2006	5.183	4.190,08
2007	5.793	4.694,65
2008	5.873	4.818,24
2009	6.133	4.957,59
2010	6.311	5.061,53
2011	6.440	5.118,11
2012	6.451	5.202,75
2013	6.444	5.145,59
2014	6.570	5.192,94
2015	7.080	5.554,46

Cera en Febecoop (2017). Belgian Cooperative Monitor
Bron: RSZ, gegevens verwerkt door ConcertES

Uit de analyse van de evolutie van de tewerkstelling bij NRC-erkende coöperatieve werkgevers tussen 2005 en 2015, blijkt dat jaarlijks gemiddeld 255 werkposten en 125 voltijdse equivalenten (VTE's) gecreëerd worden. Hoewel een lichte stagnatie merkbaar was na de

economische crisis in 2008, stellen we sinds 2014 opnieuw een sterk herstel vast met 8% toename in het aantal werkposten en 7% in het aantal VTE's tussen 2014 en 2015. Over de volledige periode 2005 tot 2015 bedraagt die toename 68% extra werkposten vergeleken

met 64% VTE's. Die sterke groei is tegelijk het resultaat van het grotere aantal NRC-erkende coöperatieve werkgevers over die periode en de toename van het gemiddelde aantal werknemers in die coöperaties.

Belgian Cooperative Monitor

Verdeling van de economische activiteit van erkende coöperatieve werkgevers (2010-2015)

	2010	2015
<i>Primaire sector (landbouw, bosbouw en visserij)</i>	12	16
<i>Secundaire sector</i>	19	22
Industrie	11	11
Bouw	6	8
<i>Tertiaire sector</i>	120	130
Groot- en detailhandel	54	51
Transport	1	4
Horeca	6	6
Informatie en communicatie	1	5
Bank- en verzekeringsactiviteiten	19	17
Vastgoed	1	3
Vrije beroepen, wetenschappelijke en technische activiteiten	21	18
Administratieve en ondersteunende activiteiten	17	20
<i>Quartaire sector</i>	14	8
Gezondheidssector en sociale dienstverlening	6	7
Artistieke, culturele en recreatieve sector	0	0
Totaal	165	176

Cera en Febecoop (2017). Belgian Cooperative Monitor

Bron: RSZ, gegevens verwerkt door ConcertES voor 2015 en Van Opstal (2012) voor 2010

Opmerking: niet alle indelingen van de NACE-BEL codes zijn hier opgenomen, daarom is de som van de subsectoren lager dan de som van de vier grote (primaire, secundaire, tertiaire en quartaire).

De verdeling van NRC-erkende coöperatieve werkgevers volgens de sector waar ze actief zijn, wijst op aanwezigheid in de meeste NACE-categorieën met weliswaar een concentratie in de tertiaire sector (74%). Tussen 2010 en 2015 is het aantal erkende coöperaties gestegen in alle sectoren met uitzondering van de quartaire sector.

Aantal vennoten in NRC-erkende coöperaties

Terwijl de gegevens over de werkgelegenheid in de erkende coöperaties vrij vlot te verzamelen waren, kan niet hetzelfde gezegd worden over de informatie rond het aantal vennoten. De enige beschikbare informatiebron is de registratie door de NRC van het aantal vennoten van de coöperatie op het moment van de

erkenningaanvraag. Ter indicatie vermelden we in de tabel op p. 13 de opgetelde aantallen in die aangiften. Dit resultaat vertoont drie grote zwaktes: het telt gegevens op die op verschillende momenten verzameld zijn, het houdt geen rekening met de mogelijke evolutie van het aantal vennoten in elke coöperatie en ten slotte zijn dubbeltellingen van personen die vennoten zijn van verscheidene coöperaties tegelijk niet uit te sluiten.

Raming van het aantal vennoten in actieve, NRC-erkende coöperaties in 2015

Maatschappelijke zetel	Coöperaties	Vennoten
Wallonië	295	229.702
Waals-Brabant	16	249
Henegouwen	94	23.341
Luik	38	62.717
Luxemburg	87	606
Namen	58	141.573
Duitstalige Gemeenschap	2	1.216
Vlaanderen	176	972.686
Antwerpen	31	342.078
Limburg	37	74.036
Oost-Vlaanderen	44	110.752
Vlaams-Brabant	22	424.564
West-Vlaanderen	42	21.256
Brussels Hoofdstedelijke Gewest	42	221.985
Brussel	42	221.985
Algemeen totaal	513	1.424.373

Cera en Febecoop (2017). Belgian Cooperative Monitor

Bron: FOD economie, op basis van een verklaring van de coöperatie zelf bij de aanvraag tot NRC-erkenning

Ondanks die reserves stellen we een analyse van deze gegevens voor. De vennotenbasis van de 513 erkende coöperaties vertoont grote discrepanties tussen de regio's. In Wallonië bedraagt het gemiddelde aantal vennoten per coöperatie 778, tegenover 5285 in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en 5527 in Vlaanderen. De bijzonder hoge cijfers in Vlaams-Brabant en in de provincie Antwerpen zijn te verklaren door de respectievelijke aanwezigheid van Cera en Ecopower die een groot aantal vennoten tellen. Omgekeerd is in Waals-Brabant en Luxemburg het gemiddelde aantal leden zeer laag (respectievelijk 16 en 7).

En de coöperatieve vennootschappen met sociaal oogmerk?

We herhalen dat naast de NRC-erkende coöperaties sommige niet-erkende coöperatieve vennootschappen ervoor gekozen hebben om als coöperatieve vennootschap met sociaal oogmerk (VSO) bestempeld te worden. Ter herinnering, de hoedanigheid 'sociaal oogmerk' is een uniek aspect in het wetboek van vennootschappen, omdat het elke soort handelsvennootschap de kans biedt om in haar doelstellingen prioritair een sociaal oogmerk te bepalen. In de praktijk implementeren deze ondernemingen

bepaalde coöperatieve principes, zoals economische democratie en beperkte vergoeding van de kapitaalbreng.

In 2015 telden we 701 vennootschappen met sociaal oogmerk, waarvan er 83 erkend zijn voor de NRC. Bij de 618 overblijvende vennootschappen tellen we 464 coöperatieve vennootschappen. Dat betekent dus dat 88% van de VSO's (of 547 vennootschappen) in realiteit coöperatief zijn, of ze nu erkend zijn door de NRC of niet. De grafiek op p. 14 toont de evolutie van het aantal vennootschappen met sociaal oogmerk, die niet erkend zijn door de NRC.

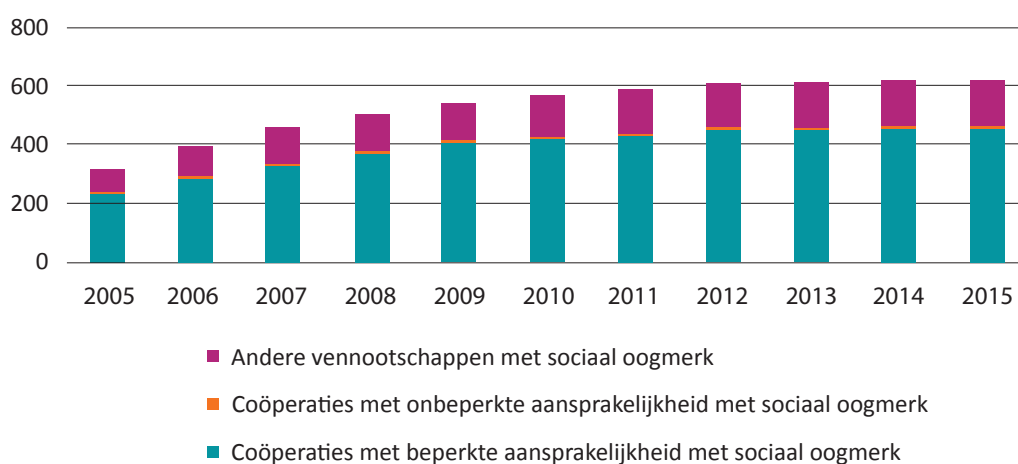
Belgian Cooperative Monitor

Evolutie van het aantal vennootschappen met sociaal oogmerk, die niet erkend zijn door de NRC (2005-2010)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Coöperaties met beperkte aansprakelijkheid en sociaal oogmerk	232	284	330	368	393	413	428	450	450	454	452
Coöperaties met onbeperkte aansprakelijkheid en sociaal oogmerk	8	10	9	9	10	11	11	13	14	14	12
Totaal coöperaties met sociaal oogmerk	240	294	339	377	403	424	439	463	464	468	464
Andere vennootschappen met sociaal oogmerk	78	101	119	124	136	141	146	149	150	151	154
Totaal vennootschappen met sociaal oogmerk	318	395	458	501	539	565	585	612	614	619	618

Cera en Febecoop (2017). Belgian Cooperative Monitor

Bron: KBO, gegevens verwerkt door ConcertES

Kerncijfers over de NRC-erkende coöperaties en de niet-erkende coöperaties maar met sociaal oogmerk

Als we de NRC-erkende coöperaties en de niet-erkende coöperaties die echter wel een sociaal oogmerk hebben, optellen, dan zitten we niet ver van duizend

ondernemingen (977). Dit gedeelte van de coöperatieve sector baseert zich expliciet op de coöperatieve principes, via een specifieke rechtsvorm en/of een erkenning bepaald door de wet. Dit is de voor ons beste benadering om de coöperatieve sector in kaart te brengen, hoewel het een grote onderschatting is van de totale populatie van coöperaties (zie hierboven en de figuur op p. 3).

Dit vertegenwoordigt meer dan 21.000 werkposten, en ongeveer 13.000 VTE's. Met een loonsom van 367 miljoen euro en een totale balans van 10 miljard euro, betekent dit ongeveer 6% van het economische gewicht van alle ondernemingen die het juridische statuut van coöperatieve vennootschap in België hebben aangenomen.

Kerncijfers over de NRC-erkende coöperaties en de niet-erkende coöperaties maar met sociaal oogmerk

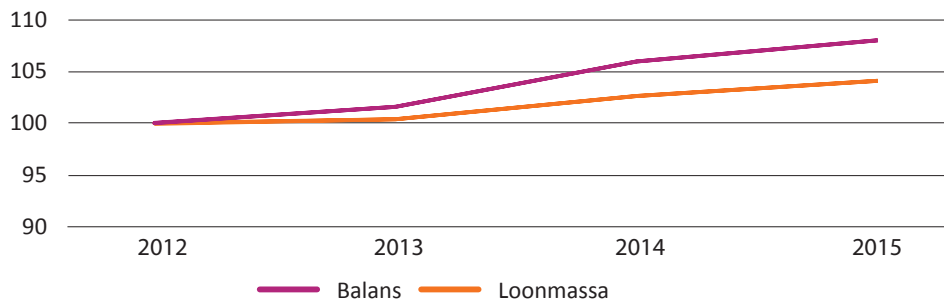
	Erkende coöperaties	Niet-erkende coöperaties met so	Totaal
Aantal ondernemingen	513	464	977
Werknemers	6.570	14.723	21.293
VTE'S	5.193	8.001	13.194
Loonmassa	181.342.527	186.307.874	367.650.401
Balans	6.556.980.779	3.719.186.601	10.276.167.380

Cera en Febecoop (2017). Belgian Cooperative Monitor

Bron: KBO, gegevens verwerkt door ConcertES

Belgian Cooperative Monitor

Evolutie van het economische gewicht van NRC-erkende coöperatieve vennootschappen en niet NRC-erkende vennootschappen met sociaal oogmerk tegen lopende prijzen (2012-2015)

Besluit

De algemene indruk bij deze statistische beschrijving is dat het Belgische coöperatieve landschap bijzonder complex is met logischerwijze een onscherpe beeldvorming. Met het oog op een sterkere legitimiteit van het coöperatieve model lijkt het cruciaal om het statuut van de coöperaties te verduidelijken. De actuele herziening van het wetboek van vennootschappen lijkt in dit kader een kans tot verduidelijking en ook tot hogere visibiliteit.

Verder lijken de cijfers een evolutie aan te geven van het traditionele gebruik van de coöperatie voor onderling belang naar een grotere diversiteit, met ook modellen die meer het algemene belang dienen.

Dat blijkt onder meer uit de evolutie van het aantal nieuwe NRC-coöperaties die de hoedanigheid 'met sociaal oogmerk' hanteren. In ons land wordt de coöperatieve vennootschap nu ook beschouwd als een instrument om aan sociale basisbehoeften te voldoen en in te staan voor het collectieve beheer van de 'commons'. Ze vormt een nuttig alternatief om de globale uitdagingen van vandaag aan te gaan, zoals de energie- en klimaattransitie, de economische ongelijkheid of de voedselveiligheid.

Ten slotte wordt de evolutie van de coöperatieve beweging in België sterk beïnvloed door het overheidsbeleid dat op regionaal vlak wordt gevoerd. In Wallonië en Brussel worden coöperaties beschouwd als commerciële ondernemingen die

volgens hun principes 'verdienstelijk' zijn. Om die reden ontwikkelen deze regio's een ondersteuningsbeleid dat openstaat voor elk type onderneming maar wel met naleving van bepaalde criteria die geïnspireerd zijn op coöperatieve praktijken (democratie, niet-kapitalistische toekenning van het overschot, lokale verankering, enz.). In Vlaanderen verschaften specifieke projectoproepen financiële steun aan nieuwe coöperaties die de criteria van de NRC-erkenning respecteren, met een groeiend aantal nieuwe erkenningen als resultaat. Rekening houdend met de economische en sociale impact van de coöperaties én met hun hogere overlevingspercentage, is het van cruciaal belang om deze beleidslijnen te behouden en te ontwikkelen.

Meer informatie

Bosschaert, M., Coeckelbergh, D., & Jacobs, L. (2016). *Praktijkboek. De vennootschap met social oogmerk: Twee decennia vso theorie en praktijk (1995-2015)*. Mechelen: Wolters Kluwer.

Cracogna, D., Fici, A., & Henry, H. (Eds.). (2013). *International handbook of cooperative law*. Heidelberg: Springer Verlag.

Defourny, J., & Nyssens, M. (Eds.). (2017). *Economie sociale et solidaire : Socioéconomie du 3e secteur*. Louvain-la-Neuve: De Boeck Supérieur.

Mazzarol, T., Reboud, S., Mamouni Limnios, E., & Clark, D. (Eds.). (2014). *Research handbook on sustainable co-operative enterprise: Case studies of organisational resilience in the co-operative business model*. Cheltenham: Edward Elgar.

Mori, P. A. (2014). Community and cooperation: The evolution of cooperatives towards new models of citizens' democratic participation in public services provision. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 85(3), 327-352.

Schlegel, T. (2016). *Les coopératives : Quand les citoyens prennent leur vie en main*. Le magazine de la rédaction. Paris: France Culture. Emission à écouter sur <https://www.franceculture.fr/emissions/le-magazine-de-la-redaction/les-cooperatives-quand-les-citoyens-prennent-leur-vie-en-0?xtmc=coopératives&xtnp=1&xtr=6>

Van Opstal, W., Coates, A., & Uddin, I. met medewerking van Hollebecq, H., Jacobs, L. & Van den Broeck, K. (2014). *Bouwstenen voor coöperatief ondernemen in Vlaanderen*. Brussels: ESF Agentschap Vlaanderen.

Gebruikte bronnen

De gegevens verzameld door Concertes betreffen ondernemingen die kozen voor de coöperatieve vennootschap als rechtsvorm, met hoofdzetel in België voor het jaar 2016 en die zich in een normale toestand bevinden of in juridische oprichting zijn. De verzamelde informatie is gebaseerd op verscheidene bronnen, zodat de verschillende gegevens aan elkaar getoetst kunnen worden.

De Kruispuntbank van Ondernemingen bevat alle kenmerkende gegevens over actieve en gestopte ondernemingen (adres, begin activiteit, eventueel einde activiteit en reden van stopzetting, rechtsvorm, enz.). Met die gegevens kan de evolutie van het aantal actieve coöperatieve vennootschappen en hun geografische verdeling geschetst worden. De gegevens van de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid maken het mogelijk om coöperatieve werkgevers en

de sector waar ze actief zijn te identificeren. De cijfers over de loonsom zijn bijzonder nuttig om de bijdrage van coöperaties aan het bruto binnenlands product te ramen. De Nationale Bank van België bewaart de gegevens omtrent de jaarrekeningen van de ondernemingen, die zeer nuttig zijn om het omzetcijfer van de coöperaties te berekenen. Ten slotte leverde de FOD Economie de lijst met ondernemingen af die een NRC-erkenning hebben ontvangen.

De auteurs

Frédéric Dufays is postdoctoraal onderzoeker aan de KU Leuven en coördineert er het Kenniscentrum voor Coöperatief Ondernemen gelanceerd in 2016 partnerschap met Cera en Boerenbond, onder leiding van prof. Luc Sels. Dit centrum stelt zich tot doel onderzoek en een onderwijsaanbod rond coöperaties uit te werken, inclusief voortgezette opleiding. Het onderzoek van Frédéric Dufays handelt over de opkomst van hybride organisaties, zoals sociale ondernemingen en coöperaties, en over de collectieve dynamiek die op gang komt met onconventionele ondernemingsvormen. De resultaten van zijn onderzoek

werden gepubliceerd in verscheidene wetenschappelijke tijdschriften (onder meer *Journal of Social Entrepreneurship*, *Entrepreneurship & Regional Development*).
Contact : frederic.dufays@kuleuven.be

Sybille Mertens is docente aan de Universiteit van Luik en houdster van de Cera Leerstoel 'Cooperative and Social Entrepreneurship' aan het Centrum voor Sociale Economie. Zij doceert aan het HEC in het kader van de Master Management van Sociale Ondernemingen. Haar onderzoek handelt over businessmodellen die ijveren voor sociale en

klimaattransitie, in het bijzonder de financiering van sociale ondernemingen en de beoordeling van hun sociale impact. Ze heeft ook een referentiewerk gecoördineerd en gepubliceerd, '*La gestion des entreprises sociales*', een uitgave van Edipro. Ze publiceerde artikelen in diverse wetenschappelijke tijdschriften (onder meer *Annals of Public and Cooperative Economics*, *Social Enterprise Journal*) en wordt regelmatig gevraagd door beleidsmakers in de overheids- en privésector als expert in het kader van de ontwikkeling van de coöperatieve sector en sociale ondernemingen.
Contact : smertens@uliege.be

De 'Belgian Cooperative Monitor' is het resultaat van de samenwerking tussen Cera en Febecoop, twee Belgische organisaties die het coöperatieve businessmodel promoten en ondersteunen.

Over Cera:

Samen met zo'n 400.000 vennoten investeren we in onze samenleving en bouwen we aan een sterke coöperatie. Door de krachten te bundelen creëren we samen economische en maatschappelijke meerwaarde op drie vlakken:

- We zorgen als belangrijke aandeelhouder voor sterke fundamenten van KBC Groep
- We realiseren positieve impact in onze samenleving
- Onze vennoten genieten van unieke voordelen

Geïnspireerd op de coöperatieve waarden van Friedrich Wilhelm Raiffeisen vormen samenwerking, solidariteit en respect voor iedereen, al meer dan 125 jaar de basis voor ons ondernemerschap.

Cera inspireert en adviseert mensen over coöperatief te ondernemen.

- Cera wil erkenning voor het belang van coöperatief ondernemen. Dat doet Cera onder meer via het stimuleren van betrouwbare (internationale) kennisontwikkeling en -uitwisseling. Een grote uitdaging ligt in het zichtbaar en tastbaar maken van de sociale en economische meerwaarde van coöperatief ondernemen.
- Cera ondersteunt en begeleidt deze lokaal verankerde coöperaties, onder meer door het verlenen van advies en vorming, en door het stimuleren van samenwerking en intervisie.

www.cera.coop - www.coopburo.be

Over Febecoop:

Febecoop heeft als opdracht: het coöperatieve bedrijfsmodel promoten, verdedigen en ontwikkelen. Haar werkterreinen zijn:

- Coöperatief ondernemerschap promoten en verdedigen
- Onderzoek en ontwikkeling over coöperatief ondernemerschap
- Advies verlenen om de sociale en coöperatieve economie te ontwikkelen

www.febecoop.be